

ВАСІЛІН Є. М.,

здобувач

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)*

УДК 343.37

**ПРО СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕКУ ДОВЕДЕННЯ БАНКУ
ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ (СТ. 218-1 КК УКРАЇНИ)**

Стаття присвячена вирішенню питання про відповідність криміналізації такого діяння, як доведення банку до неплатоспроможності, принципу суспільної небезпеки.

Ключові слова: банк, неплатоспроможність, доведення, криміналізація, суспільна небезпека.

Статья посвящена решению вопроса о соответствии криминализации такого деяния, как доведение банка к неплатежеспособности, принципу общественной опасности.

Ключевые слова: банк, неплатежеспособность, доведение, криминализация, общественная опасность.

The article is devoted to the solution of the issue of the conformity of the criminalization of such an act, as bringing the bank to insolvency, the principle of public danger.

Key words: bank, insolvency, bringing, criminalization, public danger.

Вступ. Як відомо, у 2014–2015 рр. вітчизняна економіка зіштовхнулася із небаченими до цього викликами. Анексія Криму РФ, війна на Донбасі, перманентно нестабільна політична ситуація всередині країни, аномальні коливання курсу національної валюти, несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура – кожен із цих чинників негативно вплинув на стан фінансово-економічної ситуації в Україні.

Чи не найбільш вразливим до цих процесів виявився банківський сектор України, наслідком чого стало масове банкрутство вітчизняних банків у розглядаєний період. Так, у проміжок часу з березня 2014 р. по березень 2015 р. тимчасова адміністрація була введена в 48 банках [1]. І це при тому, що за весь період із 1998 р. по 2013 р. включно було ліквідовано лише 59 банків! Як ми бачимо, за один лише рік у нашій країні збанкрутувало¹ більше половини кількості банків, які перед цим збанкрутували за попередні 16 років!

Однак, на думку законодавця, значне погіршення фінансового становища банків, що відбулося в 2014 – I кварталі 2015 рр., було пов'язане не лише зі згаданими об'єктивними факторами, а і з чинниками суб'єктивного характеру, зокрема, здійсненням банками ризикових операцій, у тому числі надмірного кредитування пов'язаних із банком осіб та приховуванням таких операцій від регулятора шляхом подання недостовірної звітності. Враховуючи це, вітчизняні парламентарії вирішили відреагувати на відповідні порушення законодавства, ухваливши 2 березня 2015 р. Закон України № 218-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» (далі – Закон № 218-VIII), одним із наслідків набрання чинності яким стало доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК України) ст. 218-1 «Доведення банку до неплатоспроможності».

Але добре відомо, що жодна окрема взята підстава криміналізації (а тим більше привід) не може бути достатнім аргументом на користь встановлення кримінально-правової заборони, без обов'язкового застосування до розглядуваного випадку всіх інших принципів та підстав. На сторінках юридичної літератури з приводу цього відзначається, що лише послідовне використання при оцінці конкретного виду діяння всієї системи принципів та підстав криміналізації може створити достатню базу для введення чи відміни кримінально-правової норми [2, с. 76].

¹ Тут і далі у статті для уникнення постійних повторень ми будемо вживати загальноживаний термін «банкрутство» як аналог використаного в Законі України від 7 грудня 2000 р. «Про банки і банківську діяльність» та ст. 218-1 КК України терміну «неплатоспроможність».

При цьому маємо звернути увагу на те, що, незважаючи на різне бачення щодо змісту та системи принципів криміналізації, майже всіма криміналістами визнається той факт, що при криміналізації будь-якого діяння перш за все має бути з'ясовано, чи відповідає цей процес принципу суспільної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз суспільної безпеки як принципу криміналізації такого діяння, як доведення банку до неплатоспроможності.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України суспільна безпека є обов'язковою ознакою будь-якого злочину. У кримінально-правовій науці вона традиційно визначається як здатність діяння спричинити або створювати загрозу спричинення шкоди інтересам, що охороняються кримінальним законодавством.

На нашу думку, висновок про наявність чи відсутність суспільної безпеки має робитися лише на підставі всіх як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак діяння. Як відзначає П.М. Панченко, тут мають враховуватися ознаки і об'єкта, і суб'єкта посягання, і самого посягання (його об'єктивної та суб'єктивної сторін). При цьому врахування цих ознак здійснює пердусім сам законодавець при формуванні системи криміналізації [3, с. 8].

Та незважаючи на важливість всіх ознак злочину, соціальний аспект криміналізації перш за все і краще за все виражається саме в об'єкті посягання, який розкриває соціально-політичну сутність злочину в цілому та кожного елементу складу злочину окремо. Як влучно відмічає В.В. Мальцев, роль мірила суспільної безпеки об'єкт виконує якраз через те, що являється протилежністю злочину. Чим важливіші суспільні відносини, тим більшу суспільну небезпеку представляє злочин, що на них посягає, і тим суспільно небезпечніші діяння, злочинні наслідки та особистість злочинця [4, с. 32 – 33].

Аналізуючи основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 218-1 КК України, не можна не відзначити його очевидну подібність до об'єкта злочину, передбаченого загальною по відношенню до ст. 218-1 нормою про доведення до банкрутства (ст. 219 КК України), адже в обох цих статтях ним виступають майнові права кредиторів (у нашому випадку кредиторів банку) та держави, котрі порушуються внаслідок неповернення кредитів, погашення боргів, ухилення від сплати податків і зборів тощо.

Однак, порівнявши суспільну небезпеку зазначених діянь, ми дійшли висновку, що незважаючи на таку очевидну зовнішню подібність їхніх об'єктів, суспільна безпека доведення банку до неплатоспроможності є вищою порівняно з більшістю діянь, караність яких передбачена ст. 219 КК України. Насамперед це зумовлено важливістю банківської системи для економіки країни, з урахуванням якої держава часто змушена витратити величезні фінансові ресурси на «порятунок» проблемних банків, вдаючись при цьому до процедури їхнього рефінансування. Крім того, слід пам'ятати, що згідно з чинним законодавством (ст. 26 Закону України від 23 лютого 2012 р. «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») Фонд гарантування вкладів фізичних осіб гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом у межах суми граничного розміру, а одним із джерел формування коштів Фонду є кошти з Державного бюджету України (п. 9 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Для підтвердження наших слів доречно навести інформацію колишньої очільниці НБУ В. Гонтаревої про те, що банкрутство 44 банків за 2014 – початок 2015 року обійшлося державі в 200 млрд грн, що складає 9% ВВП України [5].

При цьому не слід забувати, що у відповідності до положень все того ж Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд відшкодовує лише ті вклади, сума яких не перевищує 200 тисяч грн. Ті ж вкладники, які мали «необережність» тримати на рахунках у банках більші суми, не мають фактично жодного шансу на отримання відповідного «надлишку». До речі, цей факт визнавався і представниками експертної робочої групи з підготовки та розвитку стратегії розвитку банківської системи 2016–2020 рр., котрі відзначали, що вимоги фізичних осіб на суму, що перевищує 200 тис. грн (4-а черга кредиторів), юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (7-а черга кредиторів), як правило, залишаються без задоволення, що призводить до невиконання ними зобов'язань перед контрагентами, працівниками, державою тощо, тягне за собою банкрутство юридичних осіб та створює загальний негативний вплив на економіку.

На жаль, такі факти неодноразово мали місце і під час банківської кризи 2014–2015 рр., за час якої на рахунках закритих фінансових установ фізичні особи втратили щонайменше 134 млрд грн, а юридичні особи – понад 300 млрд грн, із яких понад 75 млн грн втратили благодійні організації. Крім того, варто відзначити, що за три роки з моменту банкрутства лише одного АТ «Дельта Банк» десять ошуканих вкладників цієї установи закінчили своє життя самогубством через неможливість повернення коштів, які часто збиралися родинами протягом всього життя [6].

² Нагадаємо, що в первинній редакції чинного КК України до системи злочинів, пов'язаних із банкрутством, входило відразу чотири склади злочинів, передбачених статтями 218–221 КК України.

Але, аналізуючи суспільну небезпеку злочинів, пов'язаних із банкрутством², О.О. Дудоров звертає увагу на те, що вона полягає не лише в заповдінні майнової шкоди кредиторам, державі, іншим особам (наприклад, працівникам підприємств-банкрутів), а й у підриві засад кредиту. Посягаючи на інтереси кредиторів, інвесторів, злочини, що охоплюються поняттям банкрутства, коливаються довіру в господарських стосунках, позбавляють економіку важливого фінансового джерела – кредитів та інвестицій [7, с. 593].

Повністю погоджуючись зі словами О.О. Дудорова, додамо, що ще більшої актуальності вони набувають саме в контексті оцінки суспільної небезпеки такого діяння, як доведення банку до неплатоспроможності. Передусім це пояснюється тим, що аналізований делікт, спричиняючи майнову шкоду кредиторам, продукує і настання іншого, подекуди ще більш небезпечного для держави та її фінансової системи наслідку – тотальної недовіри до банківської системи. Адже, як відомо, остання, з одного боку, полює тишу і є особливою чутливою до будь-яких потрясінь, і водночас з-поміж інших секторів економіки вирізняється чи не найбільшою залежністю від наявності можливості отримання стабільного доступу до кредитних ресурсів. Як з цього приводу відзначають згадуваний вище О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан, втрата довіри до банківської системи призводить до вилучення вкладниками коштів, неможливості залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб, здорожчанням іноземних кредитів для вітчизняних банків тощо. Такі наслідки фактично унеможливають виконання банками своїх функцій, включаючи кредитування реального сектору економіки, що з урахуванням зв'язку банківської системи з усіма секторами економіки негативно відображається на стані фінансово-економічної ситуації в державі загалом [8, с. 82].

Кращим же індикатором того, наскільки в українців зменшився рівень довіри до вітчизняної банківської системи, є дані про динаміку депозитів банків України за період 2014 – першого кварталу 2015 рр., тобто періоду, в який були зафіксовані пікові показники банкрутства банків. Так, станом на 1 січня 2014 р. в українських банках було сконцентровано 404,3 млрд грн депозитів у національній валюті України та 29,4 млрд дол. в іноземній валюті. А вже станом на 1 квітня 2015 р. цей показник зменшився до суми 345,2 млрд грн та 16,6 млрд дол. відповідно. Таким чином, нескладні математичні підрахунки засвідчують, що внаслідок масового банкрутства банків, зумовленого в тому числі і умисними протиправними діями певних осіб, відтік депозитів із банківської системи за досліджуваний період становив 59,1 млрд грн (15,7%) у національній валюті та 12,8 млрд дол. (43,5%) в іноземній валюті. І це при тому, що ще в 2013 р. обсяг банківських депозитів збільшився на 17,3%, у тому числі гривневі депозити зросли на 31,6%, валютні – знизилися на 1,2% [9].

Такі надвисокі показники відтоку депозитів – особливо в іноземній валюті – призвели до того, що багато українських банків гостро відчули проблему з ліквідністю, яка посилювалась ще й через те, що з початку 2014 р. в Україні послідовно підвищувалась облікова ставка НБУ, котра з 4 березня 2015 р. досягла невідомої для абсолютної більшості банків 30% річних (для порівняння зазначимо, що до 15 квітня 2014 р. цей показник становив лише 6,5% річних), що зробило практично неможливим залучення грошових коштів у НБУ. І все це відбувалося на тлі ініційованого самим НБУ значного посилення вимог до функціонування банків, які, в першу чергу, були пов'язані саме з необхідністю підвищення показників ліквідності.

Як наслідок всіх цих процесів у вітчизняній банківській системі утворилось своєрідне замкнуте коло ланцюгових реакцій: банкрутство банків провокувало масовий відтік депозитів; масовий відтік депозитів призвів до проблем банків з ліквідністю, які посилювалися ще й через підвищення облікової ставки НБУ; а вже проблеми з ліквідністю призводили до нової хвилі банкрутств банків, які були нездатні виконати нові нормативи стабільності, через що багато з них визнавались НБУ проблемними та неплатоспроможними.

Слід пам'ятати, що доведення банку до неплатоспроможності, позбавляючи працівників робочих місць, збільшує також і масштаби безробіття в країні.

Отже, усі вищенаведені аргументи дають підстави стверджувати, що важливість суспільних відносин, які охороняються ст. 218-1 КК України, є більш ніж достатньою для встановлення кримінальної відповідальності за посягання на них.

У кримінальному праві загальновізною є думка про те, що поруч з об'єктом, одним із головних показників суспільної небезпеки злочину є його наслідки.

На думку В.В. Мальцева, безпосередній (прямий) вплив злочинних наслідків на суспільну небезпеку злочину відбувається у трьох напрямках:

1. Існують ситуації, коли суспільно небезпечні наслідки виступають основною об'єктивною передумовою кримінальної відповідальності за те чи інше діяння. У цьому плані суспільно небезпечні наслідки виступають визначальним моментом злочинності чи незлочинності конкретної поведінки, а також домінують над іншими елементами суспільної небезпеки злочину.

2. Як елемент структури суспільної безпеки діяння злочинні наслідки тісно пов'язані з іншими її елементами. Саме в цьому сенсі підсумковий рівень суспільної безпеки злочину являється сумою суспільно небезпечних показників усіх елементів її структури.

3. Наслідки нерідко виступають межею, що відділяє злочинну поведінку від незлочинної. Причому можливі два варіанти впливу суспільної безпеки наслідків на правопорушення:

3.1. Суспільна безпека правопорушення без настання певних шкідливих наслідків настільки мала, що саме по собі діяння не може вважатися злочинним.

3.2. Відсутність шкідливих наслідків інколи являється показником малозначності діяння [4, с. 36-37].

У випадку з криміналізацією діяння, передбаченого ст. 218-1 КК України, ми можемо спостерігати своєрідну комплексну ситуацію. З одного боку, проміжні суспільно небезпечні наслідки («віднесення банку до категорії неплатоспроможних») виступають основною об'єктивною передумовою кримінальної відповідальності за аналізоване діяння (варіант 1). Та одночасно з цим суспільна безпека такого діяння, як доведення банку до неплатоспроможності, визнається законодавцем недостатньою для визнання його злочинним і лише факт настання передбачених у диспозиції ст. 218-1 КК України похідних суспільно небезпечних наслідків – завдання великої матеріальної шкоди державі або кредитору – значно підвищує суспільну безпеку аналізованого правопорушення та доводить її до рівня, притаманного злочинам (варіант 3.1).

Таким чином, маємо констатувати, що суспільно небезпечні наслідки відіграють дуже важливу роль в оцінці суспільної безпеки доведення банку до неплатоспроможності.

Та при цьому маємо відзначити, що у ст. 218-1 КК України в черговий раз знайшла свій вияв одна з фундаментальних проблем, притаманних чинному КК України, – довільності кількісних (вартісних) критеріїв злочинності діянь. Зокрема, у контексті розгляду питання про соціальну обумовленість криміналізації доведення банку до неплатоспроможності виникає принаймні два взаємопов'язаних питання:

1) чому кримінальна відповідальність настає лише за ті дії, які завдали матеріальної шкоди саме на суму 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) і більше?

2) невже суспільна безпека доведення банку до неплатоспроможності, яке спричинило меншу матеріальну шкоду, не володіє рівнем суспільної безпеки, достатнім для визнання його злочинним? Особливо ця обставина дивує через те, що в загальній (по відношенню до ст. 218-1) ст. 219 КК України «Доведення до банкрутства» криміноутворюючий «пориг» є чомусь значно нижчим – лише 500 НМДГ.

Безумовно, вирішення цих питань має дуже важливе значення, у тому числі і для формування нашої позиції щодо соціальної обумовленості криміналізації доведення банку до неплатоспроможності. Однак, зважаючи на те, що воно потребує поглибленого аналізу суспільно небезпечних наслідків досліджуваного злочину, у межах цієї статті ми вважаємо за доцільне обмежитись лише постановкою вказаних проблем, розв'язання яких потребує окремого наукового дослідження.

Крім об'єкта та суспільно небезпечних наслідків, на суспільну безпеку аналізованого діяння впливає і така об'єктивна ознака, як форма злочинного діяння. Цей висновок ґрунтується на буквальному тлумаченні положень диспозиції ст. 218-1 КК України, в якій кримінальна відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності пов'язується лише з активними діями зазначених у статті суб'єктів. А це свідчить про те, що, на думку законодавця, доведення банку до неплатоспроможності, яке стало наслідком бездіяльності пов'язаних з банком осіб, не володіє ступенем суспільної безпеки, достатнім для визнання його злочинним.

Однак маємо відзначити, що не всі науковці поділяють позицію парламентаріїв із розглядуваного питання.

Зокрема, з огрунтованою, на наш погляд, критикою відповідної законодавчої конструкції виступає О.Є. Звірко. Вчений звертає увагу на те, що довести банк до неплатоспроможності можна не лише умисними діями, а й умисною бездіяльністю, наприклад, невиконанням встановлених нормативів та нормативних актів (обмежень) НБУ. Зважаючи на це, фахівець пропонує вказати у ст. 218-1 КК України і на умисну бездіяльність [10].

На можливість доведення банку до неплатоспроможності не лише активними діями, а й бездіяльністю, вказує і молдовський правник В.А. Статі. При цьому криміналіст посилається на відповідний позитивний досвід молдовського законодавця, котрий у ч. 3 ст. 252 КК Республіки Молдови передбачив відповідальність за умисні дії чи *бездіяльність* адміністратора, яка призвела до неспроможності банку. Більше того, розкриваючи зміст зазначеного діяння, молдовські парламентарії в цій же нормі вказали і на один із конкретних проявів подібної бездіяльності – нестягнення боргових зобов'язань фінансової установи в кінці строку. І хоча, враховуючи прикінцеву вказівку і на «спричинення неспроможності іншим чином всупереч належному управлінню», В.А. Статі констатує, що подібний казуїстичний перелік має скоріше не обмежувальний, а ілюстративний характер, загалом дослідник схвально оцінює подібний досвід молдовського законотворця [11].

Тут маємо зазначити, що незважаючи на наявність поодиноких публікацій, загалом слід констатувати, що у вітчизняній кримінально-правовій доктрині проблематика соціальної обумовленості криміналізації доведення банку до неплатоспроможності розроблена недостатньо. Тому для остаточного формування власної позиції з аналізованого питання, ми вирішили звернутись і до тих численних теоретичних здобутків вітчизняних криміналістів, які пов'язані із розв'язанням суміжного та давно відомого кримінальному праву питання про доцільність криміналізації так би мовити «загального» доведення до банкрутства (ст. 219 КК України), вчиненого шляхом бездіяльності.

Так, ще в 2003 р. О.О. Дудоров вказував на те, що оскільки об'єктивна сторона доведення до банкрутства в силу прямої вказівки законодавця полягає лише в діях, диспозицією ст. 219 КК України не охоплюється, зокрема, відмова від укладання вигідних договорів, нездійснення передбачених законом заходів (подання претензій, позовів), спрямованих на стягнення дебіторської заборгованості, потурання розкраданню майна господарюючого суб'єкта, невиконання належних управлінських обов'язків (наприклад, особа не бере участі в роботі органу управління юридичної особи і тим самим умисно ухиляється від прийняття рішення, здатного попередити настання стану стійкої фінансової неспроможності). І у зв'язку з тим, що вказані та інші варіанти бездіяльності також здатні істотно погіршити фінансове становище суб'єкта господарської діяльності і врешті-решт викликати його стійку фінансову неспроможність, вчений послідовно висловлювався за заміну вживаного у ст. 219 КК України формулювання «вчинення дій» на словосполучення «вчинення діянь» [7, с. 611] (фактично з аналогічними за змістом пропозиціями виступали і Г.М. Зеленов та О.О. Круглова) [12, с. 108; 13, с. 112].

Іншу точку зору з приводу аналізованого питання займає В.О. Улибіна. Зокрема, науковець критикує позицію О.О. Круглової через те, що вона у своєму дисертаційному дослідженні начебто не погоджується із законодавцем та вважає, що доведення до банкрутства «може бути вчинене шляхом поєднання як дій, так і бездіяльності». На думку ж В.О. Улибіної, оскільки головна мета для суб'єкта злочину, передбаченого ст. 219 КК України, це доведення до банкрутства та, як наслідок, уникнення майнової відповідальності перед кредиторами, найбільш закономірним та прискореним шляхом досягнення вказаних намірів є вчинення діяння у формі дії [14, с. 106]. При цьому В.О. Улибіна відзначає, що її позиція співпадає з позиціями багатьох інших вчених, зокрема, і О.О. Дудорова.

Насправді ж погляди більшості дослідників (у тому числі О.О. Дудорова) з приводу досліджуваного питання співпадають із поглядами саме О.О. Круглової, а не В.О. Улибіної. Визнаючи, що положення чинного кримінального законодавства не дозволяють притягувати до кримінальної відповідальності за бездіяльність, правники лише відзначають, що при цьому не виключаються випадки вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, шляхом поєднання як дій, так і бездіяльності. При цьому криміналісти жодним чином не заперечують тези В.О. Улибіної про те, що «найбільш закономірним та прискореним шляхом доведення до банкрутства є вчинення діяння у формі дії», лише звертаючи увагу на те, що до аналогічних суспільно небезпечних наслідків може призвести і злочинна бездіяльність суб'єктів.

Аналіз відповідного зарубіжного досвіду свідчить про те, що все більше іноземних парламентаріїв також визнає необхідність криміналізації не лише активних, а й пасивних дій, що призвели до банкрутства як суб'єктів господарської діяльності загалом, так і банків та інших фінансових установ зокрема.

Так, крім згаданої вище ч. 3 ст. 252, у КК Республіки Молдови міститься ще відразу дві норми, пов'язані з кримінальною відповідальністю за доведення банку до неплатоспроможності. Зокрема, у ст. 239-1 «Збиткове чи шахрайське керівництво банком» злочинним визнається діяння, яке полягає не в діях, а в нежитті необхідних заходів, передбачених законом, постановами Національного банку Молдови чи статутом банку. Не про дії, а про діяння йдеться й у ст. 239 КК Республіки Молдови «Порушення правил кредитування, політики по видачі позик чи правил надання страхового відшкодування/допомоги», п. «б» ч. 2 якої визнає злочинними згадані у назві статті діяння, які призвели до неплатоспроможності фінансової установи.

У ч. 2 ст. 239 КК Республіки Казахстан прямо вказується на те, що кримінально караними є не лише умисні дії, а й бездіяльність керівного працівника фінансової організації, банківського та (або) страхового холдингу тощо, які призвели до неплатоспроможності, що мала наслідком примусову ліквідацію фінансової організації.

Аналогічний підхід до визначення форми злочинного діяння демонструють і парламентарії багатьох інших іноземних країн, у кримінальному законодавстві яких наявні норми, присвячені регламентації кримінальної відповідальності за «загальне» доведення до банкрутства. Зокрема, законодавча вказівка на дію як обов'язкову форму діяння, що має призвести до банкрутства, відсутня у ст. 490 КК Королівства Бельгія, ст. 227-д КК Республіки Болгарія, ст. 217 КК Киргизької Республіки «Умисне банкрутство», ст. 213 КК Латвійської Республіки, ст. 209 КК Литовської Республіки, ст. 252 КК Республіка Молдова «Умисна неспроможність», ст. 196 КК РФ «Навмисне банкрутство», ст. 211

КК Республіки Сан-Марино, ст. 270 КК Республіки Таджикистан «Злісне банкрутство», ст. 258 КК Республіки Туркменістан «Навмисне банкрутство», ст. 181-1 КК Республіки Узбекистан «Навмисне банкрутство».

Усі зазначені вище аргументи переконали нас у тому, що доведення банку до неплатоспроможності може бути спровоковане не лише активними діями, а й бездіяльністю пов'язаних із банком осіб, що свідчить про те, що цій пасивній поведінці притаманний не менший, порівняно з активними діями, ступінь суспільної небезпеки. Враховуючи це, а також відповідний іноземний досвід, ми дійшли висновку про необхідність заміни вживаного у ст. 218-1 КК України формулювання «вчинення дій» на словосполучення «вчинення діянь», які призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

Як вже відзначалось раніше, суспільна небезпека злочину є об'єктивно-суб'єктивною категорією, висновок про наявність (відсутність) та рівень якої має робитися не лише на підставі всіх об'єктивних, а й з урахуванням суб'єктивних ознак діяння – його суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Вивчення впливу суб'єкта на суспільну небезпеку такого злочину, як доведення банку до неплатоспроможності, слід розпочати із застереження щодо того, що питання про те, чи являється суб'єкт злочину складовою частиною (підсистемою) суспільної небезпеки діяння, вирішується двоюко в залежності від того, чи маємо ми справу із загальним або ж зі спеціальним суб'єктом. Слід погодитися із Н.Ф. Кузнецовою, котра відзначає, що кримінально-правові властивості загального суб'єкта злочину специфікують його як особу, котра вчинила злочин, і самі по собі вони є соціально нейтральними для суспільної небезпеки діяння (але не для покарання). Інша справа – спеціальний суб'єкт, без ознак якого або ж взагалі немає складів злочину, або ж немає кваліфікуючого діяння [15].

У випадку із криміналізацією доведення банку до неплатоспроможності ми маємо саме таку ситуацію, коли спеціальний суб'єкт – пов'язана з банком особа – є криминоутворюючою ознакою, за відсутності якої має констатуватися відсутність складу злочину, передбаченого ст. 218-1 КК України.

Наступним суб'єктивним критерієм суспільної небезпеки слід вважати суб'єктивну сторону злочину, яка впливає на суспільну небезпеку діяння не безпосередньо, а через об'єктивні ознаки, формуючи зміст діянь особи, котра їх вчиняє. Зокрема, одним із головних критеріїв, які характеризують ступінь суспільної небезпеки, є форма вини, адже загально визнано, що злочинам, вчиненим умисно, притаманний вищий рівень суспільної небезпеки порівняно зі злочинами, вчиненими з необережності.

У диспозиції ст. 218-1 КК України прямо вказується на те, що кримінально караними визнаються лише умисні прояви доведення банку до неплатоспроможності, вчинені **з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб**. Тим самим український законодавець фактично сприйняв точку зору тих теоретиків, котрі вважають, що кримінально караним має визнаватися лише умисне банкрутство, а криміналізація необережного створення та збільшення неплатоспроможності фактично означатиме запровадження кримінальної відповідальності за саму підприємницьку діяльність [8, с. 102 – 103].

Та при цьому маємо відзначити, що позиція законодавця із зазначеного питання, як і в ситуації із доцільністю (недоцільністю) криміналізації пасивних форм доведення до банкрутства, розділяється далеко не всіма науковцями.

Зокрема, О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан відмічають, що незважаючи на іманентно ризиковий характер, притаманний будь-якому виду підприємницької діяльності, включаючи банківську діяльність, на сучасному етапі розвитку господарської діяльності кримінально-правовий механізм охорони прав кредиторів не може бути ефективним без наявності у своєму арсеналі можливості кримінальної відповідальності за необережні діяння, які призвели до неплатоспроможності суб'єктів, банкрутство яких (у кримінально-правовому сенсі цього поняття) несе в собі підвищену, порівняно з іншими суб'єктами господарювання, суспільну небезпеку – банків, містоутворюючих, стратегічних, особливо небезпечних підприємств тощо [8, с. 108].

Переконані й у тому, що криміналізуючи доведення банку до неплатоспроможності, вітчизняним парламентаріям варто було звернути увагу і на той факт, що серед причин неефективності загальної норми про доведення до банкрутства (ст. 219 КК України)³, науковці виділяли саме важкість встановлення ознак суб'єктивної сторони. Зокрема, свого часу Г.М. Зеленев відзначав, що процес встановлення та доказування ознак суб'єктивної сторони доведення до банкрутства значно ускладнюється через необхідність доказування *бажання* особи довести суб'єкт господарської діяльності до банкрутства та неконкретизуючу вказівку у ст. 219 КК України на корисливі мотиви, іншу особисту заінтересованість або інтереси третіх осіб [12, с. 37].

³ За 2014 – 2016 рр. за ст. 219 КК України було відкрито 69 кримінальних проваджень, жодне з яких не було направлено до суду (1 особі було повідомлено про підозру).

Ми погоджуємось із наведеною аргументацією і також вважаємо, що рівень суспільної небезпеки необережних проявів доведення банку до неплатоспроможності є достатнім для визнання їх злочинними.

Висновки. Отже, підсумовуючи написане, можна зробити загальний висновок про те, що такому діянню, як доведення банку до неплатоспроможності, притаманний ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для визнання його злочинним.

Водночас за результатами дослідження принципу суспільної небезпеки було встановлено необхідність внесення змін у чинну редакцію ст. 218-1 КК України, що насамперед пояснюється тим, що при криміналізації розглядуваного діяння законодавцем було необґрунтовано звужено обсяг криміналізації за рахунок вказівки в диспозиції ст. 218-1 КК України лише на умисні дії, адже рівень суспільної небезпеки доведення банку до неплатоспроможності, яке стало результатом як пасивних (у формі бездіяльності), так і необережних діянь, є достатнім для встановлення кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Список використаних джерел:

1. Дробязко А. Співатори катастрофи: хто виграв від банкрутства банків в Україні (Спеціальне розслідування Forbes: історія банківської системи та її найбільші боржники) / А. Дробязко, М. Ормоцадзе. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://forbes.net.ua/ua/business/1427834-sprivavtori-katastrofi-hto-vigrav-vid-bankrutstva-bankiv-v-ukrayini>.
2. Злобин Г.А. Основания и принципы уголовно-правового запрета / Г.А. Злобин // Советское государство и право. – 1980. – № 2. – С. 70–77.
3. Панченко П.Н. Уголовно-правовые вопросы криминализации общественно опасных деяний / П.Н. Панченко // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. – Омск: Омская высшая школа МВД СССР. – 1980. – С. 3–16.
4. Мальцев В.В. Криминализация поведения и общественно опасные последствия / В.В. Мальцев // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. – Омск: Омская высшая школа МВД СССР. – 1980. – С. 29–40.
5. Банкрутство 44 банків обійшлося Україні в 200 мільярдів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://newsonline24.com.ua/bankrutstvo-44-bankiv-obijshlosya-ukra%D1%97niv-200-milyardiv/>.
6. Ошукані негідною владою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://gazetavv.com/news/ukraine/1477903332-oshukani-negidnoyu-vladoyu.html>.
7. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : Монографія / О.О. Дудоров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
8. Дудоров О.О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності: сумнівна законодавча новела / О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан // Право і громадянське суспільство. – 2015. – № 1. – С. 71 – 115. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lclaw.knu.ua>.
9. Відтік гривневих депозитів з українських банків досяг майже 14%, валютних – наближається до 40%. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <https://economics.unian.ua/finance/1033586-vidtik-grivnevih-depozitiv-z-ukrajinskih-bankiv-dosyag-mayje-14-valyutnih-nablijaetsya-do-40.html>.
10. Звір'юк О.Є. Кримінальна відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності / О.Є. Звір'юк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1039%3A200515-12&catid=125%3A5-0515&Itemid=147&lang=ru.
11. Стати В.А. Доведення банку до неплатежеспособности: сравнительный анализ уголовного законодательства Украины и Республики Молдова / В.А. Стати. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www.legalactivity.com.ua/index.php/index.php?option=com_content&view=article&id=1376%3A291116-16&catid=170%3A5-1216&Itemid=211&lang=ru.
12. Зеленев Г.М. Злочини, які порушують установленний порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г.М. Зеленев. – Луганськ, 2009. – 227 с.
13. Круглова О.О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.О. Круглова. – Запоріжжя, 2005. – 195 с.
14. Улибіна В.О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.О. Улибіна. – К., 2014. – 255 с.
15. Курс уголовного права. Общая часть: в 5 т.: учебник для вузов / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало, 2002. – Т. 1: Учение о преступлении. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur244.htm>.

